

УДК 336.02

**ОЦІНКА РІВНЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ****Петричко М.М., к.е.н.***Мукачівський державний університет*

У статті узагальненні існуючі теоретичні підходи до визначення економічної сутності бюджетної безпеки держави, розглянуто затверджену на законодавчому рівні методіку оцінки рівня бюджетної безпеки держави у розрізі основних індикаторів та їх порогових значень. Автором окреслено наявні негативні чинники, які впливають на оцінку рівня бюджетної безпеки та розроблено конкретні пропозиції щодо зміцнення основних складових бюджетної безпеки України. Ціллю наукового дослідження є пошук обґрунтованого й прийняттого для практичного застосування методу розрахунку інтегрального показника бюджетної безпеки України. Методологічно стаття побудована на визнанні наукової гіпотези, що результатом дотримання інтегрованого показника бюджетної безпеки в межах нормованого значення є забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів. Запропоновано ряд заходів щодо зміцнення складових бюджетної безпеки України на перспективу. Практичне значення викладених у статті ідей полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо вирішення проблем функціонування бюджетної безпеки в Україні. Соціальним наслідком запропонованої авторами ініціативи є забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України, а відтак підвищення якості життя населення.

Ключові слова: фінансова безпека держави, бюджетна безпека держави, складові бюджетної безпеки, інтегральний показник, індикатори бюджетної безпеки, нормативні значення, аналіз, оцінка рівня бюджетної безпеки

UDC 336.02

**ASSESSMENT OF SECURITY BUDGET OF UKRAINE:
PROBLEMS AND SOLUTION****Petrychko M.M., PhD in Economics***Mukachevo State University*

The article is a synthesis of existing theoretical approaches to determining the economic essence of budget security, the legislation method of assessing the level of security of the state budget in terms of key indicators and their thresholds have been considered. The author outlined the current negative factors affecting the level of budget security assessment and developed specific proposals for strengthening the basic components of budget security of Ukraine. The purpose of research is the search for a reasonable and acceptable for the practical application of the method of calculation of the integral index of budgetary security of Ukraine. Methodologically article is based on the recognition of scientific hepatize that the result of compliance

with integrated safety indicator budget within the normalized values is to ensure solvency and financial stability of public finances. A number of measures to strengthen budgetary components of Ukraine's security in the future were proposed. The practical significance of the ideas set out in articles is grounding of the proposals for solving the problems of budget security in Ukraine. The social consequence of the proposed initiative is sponsored sustainable socio-economic development of Ukraine and then improves the quality of life.

Keywords: financial security, security of the state budget, the budget of security components, integrated indicator lights fiscal security, normative values, analysis, assessment of budget security

Актуальність проблеми. Дослідження бюджетної безпеки держави є важливою проблемою для проведення ефективної економічної політики, яка дозволить закласти фундамент для інтеграції України в європейський простір та забезпечення умов фінансової стабільності та платоспроможності суб'єктів господарювання в цілому. Забезпечення бюджетної безпеки на належному рівні є надзвичайно актуальним питанням в сучасних умовах функціонування України. Оскільки негативні тенденції кризових явищ в економіці України, особливо в сфері фінансів, можуть призвести до втрати фінансової самостійності щодо визначення соціально-економічного розвитку суспільства: зниження рівня доходів та платоспроможності населення, зменшення прибутку підприємств а відтак доходів державного та місцевих бюджетів, які суттєво вплинуть на рівень бюджетної безпеки в цілому. Тому постає потреба у своєчасній діагностиці бюджетної безпеки, виявленні негативних чинників, які впливають на її рівень та розробці конкретних пропозицій щодо зміцнення основних складових бюджетної безпеки України.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблематика бюджетної безпеки держави є актуальною і широко висвітлюється у науковій літературі. Вагомий внесок у дослідженні цієї проблеми зробили: А.І. Сухоруков, М.М. Єрмошенко, О.В. Деменюк, О.В. Тимошенко, О.Я. Колісник, І.Г. Бабець, Т.О. Луцик-Дубова та багато інших. Однак, дискусійність багатьох теоретичних положень щодо бюджетної безпеки держави та переліку індикаторів, підвищення її результативності та ефективності вимагає подальшого вирішення цієї проблеми.

Мета роботи полягає в з'ясуванні економічної сутності бюджетної безпеки України та аналізі сучасних підходів до оцінювання рівня

бюджетної безпеки України у розрізі індикаторів бюджетної безпеки, розробці пропозицій щодо зміцнення бюджетної безпеки в перспективі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Бюджетна безпека України є домінантною складовою фінансової безпеки, яка безпосередньо відображає відносини між суб'єктами господарювання та державою з приводу формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів країни та створює необхідні фінансові умови для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку та фінансової системи в цілому. Бюджетна безпека як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави виступає своєрідним індикатором і критерієм ефективності її бюджетної політики та організації бюджетного процесу. З економічної точки зору, бюджетна безпека виражає здатність держави за допомогою бюджету виконувати властиві їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням індивідуальних, корпоративних та суспільних інтересів. Відтак, забезпечення бюджетної безпеки держави знаходиться серед ключових завдань при реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів [1].

Досліджуючи питання бюджетної безпеки слід відмітити що дана категорія нерозривно пов'язана з:

- бюджетною політикою в частині забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів.

- можливістю бюджетної системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективне використання нею бюджетних коштів в процесі виконання функцій соціального захисту; державного управління та міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури та охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки і оборони, реалізації інвестиційної та екологічної політики [2].

Згідно методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України бюджетна безпека України – це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції [3].

Отже, узагальнивши наведені трактування, ми вважаємо, що бюджетна безпека України - це здатність держави ефективно виконувати покладені на неї функції та забезпечувати фінансову

стійкість державних фінансів за рахунок збалансування доходів та видатків зведеного бюджету з врахуванням соціально-економічного розвитку економіки.

Розглядаючи сутність бюджетної безпеки в даному контексті, можна виокремити такі ключові аспекти:

- бюджетна безпека є складовою бюджетної політики держави спрямована на забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів.

- управління бюджетною безпекою держави здійснюється органами державної влади в межах їх повноважень;

- бюджетна безпека держави є складовою фінансової безпеки спрямована на забезпечення стійкості до фінансових шоків та дисбалансів в фінансовій системі в цілому.

Оскільки, бюджетна безпека держави є складовою фінансової та характеризується багатьма показниками то виникає необхідність визначення переліку індикаторів інтегрального показника бюджетної безпеки у порівнянні з її пороговим значенням. Перелік індикаторів інтегрального індексу узагальнений у методичних рекомендаціях щодо оцінювання рівня економічної безпеки: виробнича, демографічна, зовнішньоекономічна, макроекономічна, інвестиційно-іноваційна, соціальна, фінансова [3].

Визначення інтегральної оцінки бюджетної безпеки здійснюється за принципами репрезентативності, достовірності, інформаційної доступності та в порядку наведеному на рис.1. Формування переліку індикаторів здійснюються на основі відбору показників, які найбільш повно характеризують показник, з урахуванням попереднього накопиченого досвіду оцінювання, напрацювань українських та міжнародних вчених у сфері економічної безпеки, показників економічної безпеки, визначених профільними міжнародними організаціями, цільових орієнтирів, установлених у національних програмах розвитку.

На першому етапі для оцінювання стану бюджетної безпеки України необхідно визначити індикатори, які впливають на її розмір та порівняти їх з нормативними значеннями (табл.1), перелік яких запропонований у методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки [3]: відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %, дефіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного

управління до ВВП,%, рівень перерозподілу ВВП, через зведений бюджет, %, відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету,%.

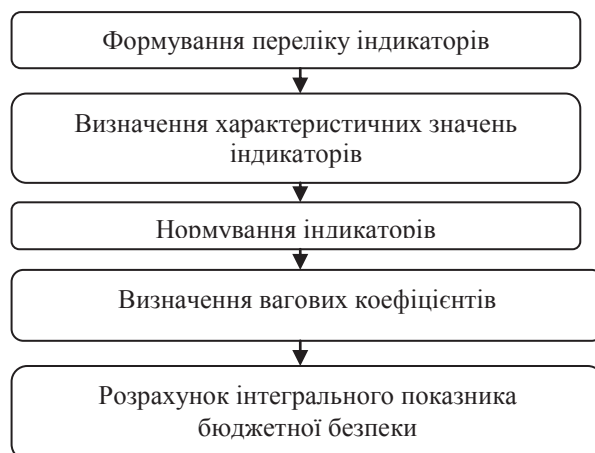

Рис. 1. Порядок визначення інтегральної оцінки бюджетної безпеки
Джерело: складено автором за [3]

Таблиця 1. Динаміка індикаторів бюджетної безпеки України

Індикатори бюджетної безпеки	2009	2010	2011	2012	2013	Нижній поріг	Верхній поріг
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП,%	-3,9	-5,9	-1,8	-3,8	-4,4	-6	10
Дефіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління до ВВП,%	-6,1	-6,7	-2,6	-4,1	-4,3	-3	5
Рівень перерозподілу ВВП, через зведений бюджет, %	29,9	29,1	30,6	31,6	30,4	18	37
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету,%	14,3	13,4	17,3	23,2	25,2	-	16

Джерело: Розраховано автором на основі даних Міністерства фінансів України за період 2009-2013 рр. [5]

Як видно з таблиці 1, для індикаторів бюджетної безпеки спостерігається негативна тенденція, яка свідчить про неефективну бюджетну політику. Майже всі показники є проблемними та знаходяться в зоні критичного та небезпечного стану економіки, крім показника рівень перерозподілу ВВП, через зведений бюджет, який знаходиться в межах задовільного стану. Проте слід відмітити, що подальше зростання даного показника, може призвести до надмірної централізації ВВП до бюджету, а відтак збільшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання, а як наслідок збільшення тіньової економіки.

Для подальшого аналізу необхідно визначити нормалізовані значення індикаторів в діапазоні від 0 до 1. Згідно методики щодо визначення економічної безпеки індикатор може бути стимулятором або де стимулятором [4].

За допомогою методу нормування відносно розмаху варіації [6] розраховуємо нормоване значення індикатора:

для стимуляторів:

$$z_i = \frac{x_i - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}} \quad (1)$$

для дестимуляторів:

$$z_i = \frac{x_{\max} - x_i}{x_{\max} - x_{\min}} \quad (2)$$

де, z_i – нормоване значення індикатора бюджетної безпеки

x_i - статистичне значення індикатора бюджетної безпеки

x_{\max} – максимальне значення індикатора бюджетної безпеки

x_{\min} – мінімальне значення індикатора бюджетної безпеки

Інтегральний показник бюджетної безпеки (таблиця 2) розраховуємо згідно «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [3] :

$$I = \sum_{i=1}^n a_i z_i \quad (3)$$

де, a_i – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь впливу i -го показника на інтегральний показник бюджетної безпеки;

z_i – нормоване значення індикатора бюджетної безпеки.

Таблиця 2. Динаміка інтегрального показника бюджетної безпеки України

Найменування індикатора	Нормовані значення індикатора					Ваговий коефіцієнт
	2009	2010	2011	2012	2013	
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП,%	0,1313	0,0063	0,2625	0,1375	0,1	0,2671
Дефіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління до ВВП,%	0,3875	0,4625	0,05	0	0	0,2482
Рівень перерозподілу ВВП, через зведений бюджет, %	0,7889	0,8778	0,7111	0,6	0,7333	0,2203
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету,%	0,1603	0,1625	0	0	0	0,2644
Інтегральний показник бюджетної безпеки	0,347426	0,35282	0,239179	0,168906	0,188256	Нормативне значення 0,2023

Джерело: Розраховано автором на основі даних Міністерства фінансів України за період 2009-2013 рр. [5]

Як видно з таблиці 2 нормовані значення індикаторів бюджетної безпеки мають тенденцію до зниження, які в свою чергу впливають на зниження інтегрованого показника по відношенню до нормативного значення, яке знаходиться в межах 0,20203 (рис.2).

Рис. 2. Динаміка інтегрального показника бюджетної безпеки

Зменшення інтегрального показника бюджетної безпеки у порівнянні з нормативним значенням свідчить про те, що урядом тривалий час не враховувались проблеми бюджетної політики в частині ефективного бюджетного процесу та збалансованості бюджетної системи в цілому.

Законодавчо затверджена методика оцінки рівня бюджетної безпеки, як складової економічної безпеки має ряд недоліків, що в свою чергу, знижує достовірність її застосування. Основними з яких, на нашу думку є:

- недостатня кількість індикаторів для визначення рівня бюджетної безпеки що унеможливорює розробку прогностичних даних та здійснення відповідних висновків по кожному з показників, зокрема не враховані індикатори пов'язані з домінуючим джерелом надходжень до бюджету – податками: зміна ставок оподаткування, податкових пільг, податкове навантаження на суб'єктів господарювання;

- формування переліку індикаторів здійснено на основі відбору показників визначених з урахуванням попередньо накопиченого досвіду та напрацювань українських та зарубіжних вчених, профільними міжнародними організаціями у сфері економічної безпеки загалом. Саме тому виникає необхідність визначення множини індикаторів та їх нормованого значення для бюджетної безпеки окремо, що в свою чергу позитивно вплине на значення інтегрованого показника бюджетної безпеки з врахуванням чинників як внутрішньої, так і зовнішньої бюджетної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування бюджетної системи.

Незважаючи на те що, в ході аналізу була визначена невідповідність певних показників бюджетної безпеки нормативним значенням в цілому можна сказати, що стан бюджетної безпеки України не є критичним. Але задля недопущення погіршення наявної ситуації доцільно вживати певних заходів з метою зміцнення бюджетної безпеки. Ці заходи повинні бути реалізованими за такими напрямками:

1. оптимізація видаткової частини державного бюджету , зокрема за рахунок застосування програмно – цільового методу планування витрат на державному та місцевому рівнях;

2. зменшення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу шляхом зменшення зовнішніх запозичень та погашення поточного боргу за рахунок внутрішніх доходів;

3. державна підтримка розвитку інвестиційного клімату України для залучення додаткового капіталу в економіку, а відтак збільшення доходів державного бюджету;

4. необхідно розробити Концепцію фінансової безпеки України, яка б враховувала у собі орієнтацію України в інтеграцію в європейські структури та специфіку національної фінансової системи;

5. створити ефективну систему управління та контролю за використанням бюджетних коштів з метою уникнення ризику розпорошення бюджетних ресурсів;

6. подальше вдосконалення податкової та бюджетної системи, утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету на економічно безпечному рівні;

7. здійснювати постійний моніторинг і аналіз умов, чинників, загроз та індикаторів фінансової безпеки, в тому числі й бюджетної, і на їх основі прогнозувати значення показників у перспективі, розробляти і здійснювати конкретні заходи щодо підтримання фінансової безпеки на належному рівні, а також вивчати досвід із існуючих заходів щодо уникнення і ліквідації загроз фінансовій безпеці в інших країнах [2].

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що бюджетна безпека є ключовою складовою фінансової та економічної безпеки нашої держави. В даному контексті поняття бюджетної безпеки розглядається як можливість бюджетної системи забезпечити платоспроможність держави, дотримуючись збалансованості доходів і витрат, та ефективного використання бюджетних коштів в процесі виконання функцій державного регулювання економічного розвитку, реалізації соціальної політики, а також утримання органів державного управління, забезпечення національної безпеки.

Таким чином, пріоритетним завданням забезпечення фінансової безпеки має стати розробка концепції забезпечення бюджетної безпеки на перспективу для досягнення економічного розвитку та фінансової незалежності України на шляху до інтеграції в європейський простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колісник О.Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави : автореф. дис . канд. екон. наук: 08.00.08 // Олег Ярославович Колісник . – Тернопіль : Б.в., 2009 . – 20 с.
2. Деменюк О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
3. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України « Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
4. Бабець І.Г. Методичні підходи до оцінювання бюджетної безпеки України / І.Г. Бабець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013.-Вип. №23.1.- С. 204-210.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
6. Харазішвілі Ю.М. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі [текст] Аналітична доповідь. / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь.-К.:НІСД , 2014. – 117 с.
7. Луцик-Дубова Т.О. Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України / Т.О. Луцик-Дубова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету.- 2012.-Вип. 22.- Ч.2 – С. 1-7.
8. Тимошенко О. В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави / О.В. Тимошенко // Бізнес Інформ. – 2014. – №6. – С. 32–37.